

Publié par
la Maison de la culture
yiddish - Bibliothèque
Medem avec le concours
de la Délégation Générale
à la Langue Française
et la Forward Association

דער יידישער טעם-טעם

אַ פעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש-לערנערס

אַ פּובליקאַציע
פֿון דעם פּאַריזער
ייִדיש-צענטער –
מעדעם-ביבליאָטעק

כּיסלו תּשס"ז/דעצעמבער 2006

יאָר 12, נומער 2 (57)

ייִדיש אין דרעזדן

פֿון 26סטן אָקטאָבער ביזן 5טן נאָוועמבער 2006 איז פֿאַרגעקומען אין דרעזדן די צענטע ייִדיש-וואָך¹ אַראַגאַניזירט דורך דעם אַרטיקן² ראָקטעאַטער³, אַ דינאַמישע טרופּע ספּעציאַליזירט אין ייִדישן רעפּערטואַר.

די זעמפּער-אַפּערע © Mark Zanzig

1

מיינען אַז דער אויפֿבלי²¹ פֿונעם ראָקטעאַטער האָט צו טאָן מיט דעם : די טרופּע, אַנגעפֿירט דורכן וואַרעמען דעטלעף הוטשענרויטער, באַשטייט פֿון ניט ייִדישע דיטשן וואָס האָבן געפֿונען אינעם ייִדישן טעאַטער אַ קונסט-אוצר²². שפּילן טעאַטער אויף ייִדיש פֿאַר אַ גויִישן עולם²³ איז אַ סך גרינגער אין דייטשלאַנד ווי אין אַנדערע לענדער צוליב דער לינגוויסטישער נאָענטקייט פֿון ייִדיש צו דייטש : אַ פֿאַרשטעלונג אויף ייִדיש דאַרף נישט אומבאַדינגט²⁴ האָבן אייבערשריפֿטן²⁵, און אַפֿילו²⁶ אויב דער ראָקטעאַטער ניצט זיי יאָ, קען דער עולם געניסן²⁷ פֿון דער זאַפֿטיקייט²⁸ פֿון דער ייִדישער שפּראַך אַ סך מער ווי אַ פֿראַנצייזישער, אַן ענגלישער צי אַ העברעישער עולם.

שוין צען יאָר אַז דער ראָקטעאַטער אַראַגאַניזירט אין דרעזדן זיין ייִדיש-וואָך, און די היינאַריקע²⁹, צוליב דעם קיילעכדיקן³⁰ געבורטסטאָג, איז געווען אַ באַזונדערש פּרעכטיקע³¹ : די

[סוף זייט 5]

דרעזדן, וואָס מע פֿלעגט אַ מאָל רופֿן „פֿלאָרענץ אויף דער עלבע“, איז באַרימט געוואָרן אין דער מאָדערנער געשיכטע צוליב דער שרעקלעכער באַמבאָרדירונג פֿון די אַלייטע אַרמייען אין פֿעברואַר 1945, וואָס האָט צעשטערט⁴ דעם גאַנצן היסטאָרישן צענטער און געהרגעט⁵ איבער 30 000 מענטשן. לעצטנס איז אויך אויסגעקומען⁶ צו הערן וועגן דרעזדן דערפֿאַר, וואָס איבער צען פּראָצענט פֿון אירע איינוווינערס האָבן געשטימט⁷ ביי די וואָלן⁸ צום זאַקסישן⁹ פֿאַרלאַמענט פֿאַר דער נ. ד. פ., דער נעאַנאַצישער פֿאַרטיי. דרעזדן איז היינט צו טאָג אַ שטאָט פֿון אַ האַלבן מיליאָן איינוווינערס, צווישן די סאַמע¹⁰ טוריסטישע אין דייטשלאַנד. נאָך דער צווייטער וועלט-מלחמה¹¹ האָבן צו ערשט די קאָמוניסטישע פֿירערס און שפּעטער די רעגירונג פֿון פֿאַראייניקטן דייטשלאַנד באַשלאָסן אַז דרעזדן דאַרף ווידער באַקומען איר אַרכיטעקטוראַלן גלאַנץ פֿון פֿאַר דער מלחמה. האָבן זיי גענומען איבערבויען די געביידעס פֿון דער אַלטשטאָט : דער זעמפּער-אַפּערע-טעאַטער פֿון 19טן יאָרהונדערט, דער צווינגער-פּאַלאַץ פֿון 18טן י"ה, אַ ריי בנינים¹² פֿון אַלע תקופֿות¹³ און אַחרון-אַחרון-חבֿיבֿ¹⁴ די עוואַנגעלישע פֿרויענקירך¹⁵ וואָס איז געבויט געוואָרן אין 1743 און וואָס איר איבערבויען איז געענדיקט געוואָרן אָנהייב 2006.

אין דרעזדן איז אַקטיוו שוין מער ווי צען יאָר דער ראָקטעאַטער, אַ גרופּע פֿון אַ 30 אַקטיאָרן און מוזיקאַנטן וואָס טרעטן אַרויס¹⁶ אין שטאָט און גאַסטראָלירן¹⁷ איבער דייטשלאַנד מיט מוזיקאַלישע אינסצעניזירונגען אָדער פּיעסעס פֿונעם ייִדישן רעפּערטואַר אויף ייִדיש אָדער אין דייטשער איבערזעצונג. כאַטש¹⁸ עס האָבן איינגעוואַנדערט¹⁹ אין דייטשלאַנד אין די לעצטע פֿופֿצן יאָר איבער 100 000 ייִדן פֿון געוועזענעם ראַטן-פֿאַרבאַנד²⁰, דאַרף מען נישט

1. Jiddische Musik- und Theaterwoche (Dresde/Dresden) 2. local 3. Rocktheater 4. détruit/destroyed 5. GEHARGET tué/killed 6. on a eu l'occasion/we had the occasion 7. voté/voted 8. élections 9. de Saxe/of Saxony 10. les plus/very 11. MILKHOME guerre/war 12. BINYONIM bâtiments/buildings 13. TKUFES époques/periods 14. AKHREN-AKHREN-KHOVEV enfin et surtout/last but not least 15. église Notre-Dame/Church of Our Lady (Frauenkirche) 16. se produisent/perform 17. font une tournée/go on tour 18. bien que/although 19. immigré/immigrated 20. Union soviétique/Soviet Union 21. épanouissement/rise 22. ...-OYTSEY trésor artistique/art treasure 23. OYLEM public/audience 24. obligatoirement/absolutely 25. sur-titres/overhead titles 26. AFILE même/even 27. prendre plaisir/enjoy 28. saveur/flavor 29. celle de cette année/this year's 30. rond, ici de dizaine/round numbered 31. somptueux/excellent

דער קעניג פון אייזן

זישע ברייטבארט², „דער שטאַרקסטער מענטש אויף דער וועלט“, איז געווען אן אמתדיקער³ פֿאַלקסהעלד און אויך אַ נאַציאָנאַלער העלד אין פּוילן אין די צייטן פון וואַקסנדיקן אַנטיסעמיטיזם.

ווען מע שטעלט זיך פֿאַר ייִדן אין אַמאָליקע פּוילישע שטעט און שטעטלעך, טראַכט מען אָפֿט וועגן שוואַכע, בלאַסע ישיבֿה־בחורים⁴, איינגעבויגן איבער אַ גמראַ⁵ אין בית־מדרש⁶. ס'איז אמת⁷, אַז ספּאַרט און פֿיזישער כּוח⁸ זיינען ניט קיין טראַדיציאָנעלע ייִדישע אידעאַלן און אַז דאָס לערנען תּורה⁹ האָט פֿון קינדווייז און פֿאַרנומען צו פֿיל צייט און כּוחות, מע זאָל זיך קענען אָפּגעבן מיט פֿיזישע געניטונגען. אָבער אויסנאָמען¹⁰ זיינען פֿאַרט¹¹ געווען, און אויך ביי פּוילישע ייִדן זענען געווען גרויסע אַטלעטן און גיבורים¹². דער באַרימטסטער פֿון זיי האָט געהייסן זישע (אויף פּויליש : זיגמונט) ברייטבארט און מע האָט אים גערופֿן „דער קעניג פֿון אייזן“. ער איז געבוירן געוואָרן אין 1893 אין לאַדזש, דער ייִנגסטער זון פֿון אַן אַרעמען שמיד¹³. שוין קינדווייז האָט ער אָנגעהויבן צו באַווייזן אַן אויסערגעוויינטלעכן כּוח. ווי אַ יונגער מאַן איז ער אַוועק פֿון לאַדזש און אויפֿגעטראָטן אין צירקן אין פּוילן. אַנדערע אייראָפּעישע לענדער און אַפֿילו¹⁴ אין אַמעריקע. ער האָט זיך באַזעצט אין בערלין, וווּ ער האָט געוויינט מיט זיין ווייב און זון. ער איז געווען אויפֿן הויכפּונקט פֿון זיין קאַריערע, ווען בשעת¹⁵ אַ טור איבער פּוילישע שטעט אין 1925 איז געשען אַן אַקצידענט : אַ פֿאַרזשאַווערטער טשוואַק¹⁶ איז אים אַרין אין פֿוס. ער האָט באַלד געקראָגן אַ פֿיבער און די ווונד האָט זיך אָנגעצונדן¹⁷, נאָר זיין אַגענט האָט ניט געוואָלט אָפּשטעלן די פֿאַרשטעלונגען און אים געבן געלט צו פֿאַרן צו אַ דאָקטער אין בערלין. ווען זישע האָט שוין סוף־כל־סוף¹⁸ יאָ געקענט צוריקפֿאַרן קיין דייטשלאַנד, איז שוין געווען צו שפּעט : כּאַטש¹⁹ מען האָט אים אַמפּוטירט דעם פֿוס, איז ער אַ צייט שפּעטער געשטאַרבן פֿון אַ בלוט־פֿאַרגריפֿטונג²⁰. דער ייִדישער און ניט־ייִדישער עולם²¹ איז געווען שטאַרק געטראַפֿן²² פֿון דער דאָזיקער ידיעה²³ און אַ סך מענטשן זיינען געווען אויף דער לוויה²⁴ אויף אַ בערלינער בית־עולם²⁵.

נאָך ביי זיין לעבן איז זישע געוואָרן אַ לעגענדע. אין אַלע ייִדישע צייטונגען האָט מען געקענט זען זיינע פֿאַטאָגראַפֿיעס און באַריכטן וועגן זיינע גבורות²⁶. די גרעסטע ייִדישע טאַגצייטונג אין פּוילן, *היינט*, האָט געדרוקט אין המשכים²⁷ זיינע סענסאַציאָנעלע „מעמואַרן“, געשריבן דורך בער קוטשער. אין 1925 האָט מען זיי אַרויסגעגעבן אין בוכפֿאַרעם. מע האָט אָנגעשריבן וועגן אים אַ פּיעסע (זישע ברייטבארט : דער מאַדערנער שימשון הגיבור²⁸) און יאָרן שפּעטער, אין 2001 האָט ווערנער הערצאָג זיך אינספּירירט פֿון זיין לעבן פֿאַרן פֿילם *דער אומבאַזיגטער*²⁹. מע האָט אויך געשאַפֿן אַ ליד וועגן זישעס לעבן און טויט, וואָס מיר דרוקן אַפּ אויף זייט 3.

די היילע פֿון זישע ברייטבארט מעמואַרן © D.R.

1. fer/iron 2. Zishe (Zygmunt) Breitbard (1893-1925) 3. E'MESDIKER véritable/true 4. YESHIVE-BOKHERIM étudiants talmudiques/Talmud students 5. GEMORE Talmud 6. BESMEDRESH maison d'étude/house of study 7. vrai/true 8. KOYEKH force/strength, plur. כּוּעֶךְ כּוּעֶךְ 9. TOYRE Torah 10. exceptions 11. quand même/still, yet 12. GIBOYRIM hommes forts/strong men 13. forgeron/blacksmith 14. AFILE même/even 15. BESHA's pendant/during 16. clou rouillé/rusty nail 17. s'est infecté/became infected 18. SOFKLSOF finalement/finally 19. bien que/although 20. septicémie/blood poisoning 21. OYLEM public 22. affecté/affected 23. YEDIE nouvelle/news 24. LEVAYE enterrement/funeral 25. BEYS-OYLEM cimetière/cemetery 26. GVURES exploits/feats 27. ... HEMSHYKHM en feuilleton/as a serial 28. SHIMSHN HAGIBER Samson (le fort)/Samson (the strong man) 29. *Invincible*, Werner Herzog, 2001.

זישע ברייטבארט

ס'איז געווען א נאכט א שיינע,
געליכט די שטערן אויפן הימל,
דארטן אויף דער גאס אין ראדעם¹³
איז א רעש¹⁴ און א געטימל¹⁵.

העל איז שוין דער צירק באַלויכטן,
הילכיק¹⁶ שפילן די טרומייטן¹⁷,
זישע שטייט אין מיטן סצענע
און ער רייסט די גראַבע קייטן¹⁸.

דאן נעמט ער אַ בלעך¹⁹ און טשוועקעס²⁰,
פרוויט זיי קלאַפן פונקט ווי נעכטן,
אַנשטאַט אַבער אין די בלעכן
טרעפֿט ער זיך אין פֿוס אין רעכטן.

זישע איז דאן קראַנק געוואָרן,
ניט געקאַנט מער קיינעם וויילן²¹,
צוריק קיין אויסלאַנד אַפּגעפֿאַרן,
זיך דעם פֿוס דאַרט אויסצוהיילן.

אוי, ס'האַט קיינער ניט באַוויזן²²,
צו דערהאַלטן אים ביים לעבן,
כאָטש ער האָט פֿאַר די דאַקטוירים
זינס אַ פֿוס אַוועקגעגעבן.

טראַגיש איז דער העלד, דער זישע
פֿון דער וועלט אַוועקגעקומען,
ס'האַט אַ שפיציק שטיקל אייזן²³
אים זיין לעבן צוגענומען.

אויף בערלינער בית-הקברות²⁴
איז אַ בערגל דאַרט פֿאַראַנען,
ווער עס טוט דאַרטן פֿאַרבייגיין,
מוז דעם טרויער זיך דערמאַנען²⁵.

דאָס דאָזיקע פֿאַלקסליד עקזיסטירט אין פֿאַרשיידענע ווערסיעס און האָט אַ 20
סטראַפֿעס. מיר גיבן דאָ אונטן אַן אַפּקלעב פֿון די וויכטיקסטע מאָמענטן פֿון דער
האַרציינסדיקער געשיכטע.

אין אַ קליינעם ענגן שטיבל¹,
נישט ביי רייכע טאַטע-מאַמע,
האַט דערצויגן זיך² אַ בחור³,
איר האָט דאָס געהערט מסתמא⁴.

זישע האָט מען אים גערופֿן,
און באַקאַנט איז ער געוואָרן
אַלס אַ קרעפֿטיקער און שטאַרקער,
שוין אין זיינע קינדער-יאָרן.

אוי, זיינע שרעקלעכע גבורות⁵
האַבן דאן באַוונדערט אַלע,
נישט איין⁶ מאָמע האָט איר טאַכטער
אים געוואָלט געבן אַ כּלה⁷.

זישע האָט נאָך אַלץ געצויגן
צו אַ סביבה⁸ פֿון אַטלעטן,
און עס האָט גאַרניט געהאַלפֿן
כאָטש⁹ זיין מאָמע האָט געבעטן,

אַז ער זאָל קיין קעמפֿער ווערן,
אין קיין צירקן קיין מאָל שפּילן,
נישט געקאַנט האָט אַבער זישע
זיין אַטלעטן-השק¹⁰ שטילן.

זיין נאָמען איז באַקאַנט געוואָרן
איבעראַל¹¹ אין אַלע קרייזן,
נאָר פּלוצלינג איז געשען אַן אומגליק¹²
מיטן קעניג פֿון דעם אייזן.

זישע ברייטבארט © D. R.

1. petite maison étriquée/narrow little house 2. a grandi/grew up 3. bokher garçon/boy 4. mistame probablement/probably 5. ... GVURES exploits formidables/wondrous feats 6. plus d'une/more than one 7. KALE (pour) fiancée/(as a) bride 8. svive milieu 9. bien que/ although 10. kheyshék envie/desire 11. partout (*germanisme*)/ everywhere (*Germanism*) 12. malheur/misfortune 13. Radom (ville de Pologne/town in Poland) 14. rash bruit/noise 15. tumulte/stir 16. retentissant/loudly 17. trompettes/trumpets 18. chaînes épaisses/thick chains 19. tôle/tin sheet 20. clous/nails 21. divertir/entertain 22. réussi/succeeded 23. un bout de fer pointu/pointed bit of iron 24. BEYS-HAKVORES cimetièrè/cemetery 25. se souvenir/recall.

אַ פֿאַר שפּריכווערטער

- מיט שכל¹ וועסטו פֿאַנגען אַפֿילו² אַ לייב³, מיט גבורה⁴ – אַפֿילו ניט קיין פֿליג⁵.
- אַ מענטש איז שטאַרקער פֿון אייזן און שוואַכער פֿון אַ פֿליג.
- מען פֿאַלט נישט ווייל מען איז שוואַך נאָר ווייל מען מיינט אַז מען איז שטאַרק.

1. SEYkHL raison/reason 2. AFILÈ même/even 3. lion 4. GVURE force/strength 5. mouche/fly.

ראבער-הודען

דער ערשטער מאָדערנער פּישוף-מאַכער²

ראבער-הודען וויזט קונצן אויף איינעם פֿון זײַנע „פֿאַנטאַסטישע אָוונטן“ © D.R.

מען האָט נאָר וואָס אַרויסגעגעבן אין איין באַנד די פֿיר ביכער²⁴ וווּ ער דערציילט זײַן לעבן און דערקלערט אַלע זײַנע סודות²⁵ און קונצן. נאָר אויב איר מײַנט אַז איר וועט גיך קענען זײ אַלע נאָכמאַכן, איז דאָס ראַבער-הודענס אַ לעצטע קונץ! ער אַליין זאָגט אויס אַז געשיקטקייט²⁶ און טעכניק זענען פֿאַרט נישט גענוג: מע דאַרף אויך אַ סך סובטילקייט און נישט ווייניקער חכמה²⁷.

ראַבער-הודען איז געוואָרן אַ מוסטער פֿאַר אַ סך קונצן-מאַכער. איינער פֿון זײ, אַ באַרימטער אַמעריקאַנער פֿון ייִדישן אָפּשטאַם, האָט לכּוֹד²⁸ אים אויסגעקליבן פֿאַר אַ בינע-נאַמען – הודיני (זעט זײַט 6).

אַנגעבלאָזענע פֿירונגען¹⁴. ער האָט געשאַפֿן אַ קונסט וואָס איז באַשטאַנען¹⁵ אי פֿון אַ געניאלער טעכניק אי פֿון אַן אומפֿאַרגליכלע-כער¹⁶ האַנט-פֿלינקייט¹⁷. דורך זײַנע „פֿאַנטאַסטישע אָוונטן“, וווּ ער פֿלעגט ווייזן באַנייערישע קונצן, האָט ער באַקומען אַ גרויסן שם¹⁸ און פֿאַרדינט אַ סך געלט. אזוי אַרום האָט ער נאָך דעם געקענט זיך פֿאַרנעמען מיט וויסנשאַפֿטלעכע פֿאַרשונגען¹⁹ און ער האָט אינגעשריבן אַ סך פֿאַטענטן²⁰. אין 1850 האָט ער אַפֿילו²¹ אינסטאַלירט דאָס ערשטע „קלוגע“ הויז וואָס ווערט געפֿירט דורך עלעקטריע און זייער-געווערקן²²! בקיצור²³ אַן עלטער-זיידע פֿון היים-קאַמפּיוטערס!

אויפֿן געביט פֿון פּישוף-מאַכעריי³ איז פֿאַראַן אַ „פֿאַר ראַבער-הודען“ און אַ „נאָך ראַבער-הודען“. איידער ער איז אַנגעקומען אויף דער בינע⁴ זענען די קונצן-מאַכער⁵ געווען אַ מין ציגיינער⁶, יריד⁷-מענטשן, נישט ווייט פֿון פֿראַסטע⁸ וואַנדערער און גאַסן-יונגען. ראַבער-הודען אָבער האָט זיך דערהויבן צו דער מדרגה⁹ פֿון אַ קינסטלער, אַ באַליבטער בײַ קעניגן.

געבוירן אין 1805 אין בלואַ (פֿראַנקרייך) האָט זשאַן-עזשען ראַבער-הודען – ווי עס פֿאַסט פֿאַר אַ פּישוף-מאַכער – דורכגעלעבט נישט נאָר איין לעבן, נאָר אַ פֿאַר. צו ערשט איז ער געווען אַן אויסערגעוויינטלעכער זייער-מאַכער און מעכאַניקער, און דאָס האָט אים שטאַרק געהאַלפֿן צו ווערן שעפֿעריי¹⁰ אין פּישוף-מאַכעריי.

בײַ ראַבער-הודען איז דאָס געפֿיל פֿאַר מאַגיע געגאַנגען צוזאַמען מיט אַ שטאַרקן אינטערעס אין וויסנשאַפֿט. אפֿשר¹¹ צוליב דעם האָט ער פֿינט געהאַט אַלע אַנדערע מכשפים¹² מיט זייער נעפֿלדיקער¹³ מאַגיע און זייערע

1. Jean-Eugène Robert-Houdin (1805-1871) 2. KISHEF... magicien/magician 3. magie/magic 4. scène/stage 5. magiciens/magicians 6. romanichels/Gypsies 7. YARI'D foire, marché/fair, large market 8. simples/ordinary 9. MADREYGE niveau/level 10. créatif/creative 11. EFsher peut-être/perhaps 12. MEKHASHFIM sorciers/magicians 13. brumeux/nebulous 14. manières pompeuses/exaggerated ways 15. consistait/consisted of 16. incomparable/matchless 17. adresse manuelle/sleight of hand 18. shEM réputation 19. recherches scientifiques/scientific research 20. brevets/patents 21. AFILÉ même/even 22. mécanique d'horlogerie/clockworks 23. BEKITSER bref/in short 24. Comment on devient sorcier, éd. Omnibus, Paris, 2006 25. SOYDES secrets 26. dextérité/dexterity 27. khokhme intelligence 28. LEKOVED en l'honneur de/in honor of.

אַ צירק אין שטעטל

מיט אַ פֿריילעכן, „ביז מאַרגן“.
 דעם אַנדערן אָוונט הייבט זיך אָן
 דער ספּעקטאַקל. דער געצעלט¹³ איז
 פֿול מיט מענטשן, מיט מוזיק און
 געלעכטער. מע באַוונדערט די אַקראַבאַטן, די
 פּאַיאַצן¹⁴ און זשאַנגלירן. יאָסל ציטערט און וואַרט, זיין ריי¹⁵ זאָל
 קומען.
 מיט אַ מאָל – אַ בראַזג פֿון טאַצן¹⁶ און מען שטופּט אים אַרײַן אין
 שטייג¹⁷. אַ צווייטע טיר עפֿנט זיך און אַ ווילדער בער שפּרינגט אַרײַן
 מיט אַ מוראדיקן ברום¹⁸.
 יאָסל מיינט אַז זײַן לעצטע שעה¹⁹ איז געקומען.
 – שמע ישראל²⁰ – שרייט ער דורך ציטערנדיקע ליפֿן²¹.
 – ה' אחד²² – ענטפֿערט דער בער – דו מיינסט אַז דו ביסט דער
 איינציקער ייִד אין שטעטל וואָס זוכט פּרנסה?

אין אַ ייִדיש שטעטל אין פּוילן איז אַ מאָל געקומען צו פֿאַרן אַ צירק.
 דאָס שטעטל איז געווען זייער אַרעם און אַ סך ייִדן האָבן נישט געהאַט
 קיין פּרנסה¹. האָט יאָסל געטראַכט אַז אפֿשר² וועט ער קענען אין
 צירק קריגן אַ שטיקל אַרבעט. גייט ער צום בעל־הבית³ פֿון צירק און
 בעט בײַ אים אַן אַרבעט.
 – איך האָב יאָ אַן אַרבעט, ענטפֿערט אים דער בעל־הבית, און גוט
 באַצאָלט דערצו⁴, נאָר מע מוז אויף דעם האָבן דערפֿאַרונג⁵. דאָס איז
 אַן אַרבעט פֿון אַ בערן־צוימער⁶.
 נו מילא⁷, טראַכט יאָסל, אַבי⁸ אַן אַרבעט.
 – אַוודאי⁹, ענטפֿערט ער, איך בין שוין יאָרן לאַנג אַ געניטער¹⁰ בערן־
 צוימער.

דער בעל־הבית נעמט אָן, גיט
 אים אַן אוניפֿאַרם מיט אַ
 בייטש¹¹ און געזעגנט זיך¹²

1. PARNOSE gagne-pain/a living 2. EFSHER peut-être/perhaps 3. BALEBO's patron/boss 4. en plus/moreover 5. expérience 6. dompteur d'ours/bear tamer 7. MEYLE bon !/oh, well 8. du moment que (c'est)/as long as (it's) 9. AVADE bien sûr/of course 10. expérimenté/experienced 11. fouet/whip 12. prend congé/says goodbye 13. tente/tent 14. clowns 15. tour/turn 16. fracas des cymbales/clash of cymbals 17. cage 18. MO'YREDIKN ... horrible grondement/horrible roar 19. sho heure/hour 20. shma yisroel Écoute Israël (premiers mots du credo juif, prononcé avant de mourir)/Hear, O Israel (first words of the Jewish credo, said before dying) 21. lèvres tremblantes/trembling lips 22. ADONA'Y EKHO'D Dieu est Un (suite de "Écoute Israël")/The Lord is One (continuation of the credo).

© Mark Zanzig אויסבליק אויף דרעזדן מיט דער עלבע

און אויך די „נייע דייטשן“ – ייִדישע
 אימיגראַנטן פֿון געוועזענעם ראַטן־פֿאַרבאַנד.
 צווישן דעם עולם האָט מען געהערט
 פֿלערליי³² שפּראַכן, דער עיקר³³ דייטש און
 ייִדיש און אויך נישט זעלטן... רוסיש.
 אויב איר ווילט וויסן מער וועגן דעם
 פּראַגראַם, קוקט אויפֿן וועבזײַטל :
[http://www.jiddische-woche-](http://www.jiddische-woche-dresden.de/)
[dresden.de/](http://www.jiddische-woche-dresden.de/)

זמרים פֿון מאַלדאָווע, לאַנדאָן
 און קעלן⁴⁰ איז געבוירן
 געוואָרן די „קלעזמער־
 אַליאַנץ“ וואָס האָט שטאַרק
 אויפֿגעלעבט דעם דרעזדנער
 עולם.
 די ייִדישוואַך אין דרעזדן
 האָט אַרומגענומען איבער 50
 אונטערנעמונגען⁴¹ : פֿילמען,
 טענץ, קאָנצערטן, רעפֿעראַטן⁴²,
 פֿאַרשטעלונגען און פֿאַרלייענונגען, איין
 אויסשטעלונג⁴³ וועגן פֿלייִזמזיק מיטן
 טיטל „היימיש און היפֿ“ און נאָך איינע מיט
 שמואל⁴⁴ בונימס אַקוואַרעלן⁴⁵ צו מאַנגערס
 מגִלֶּה־לִידֶּע⁴⁶. ס'איז אויך געווען באַזוכן פֿון
 היסטאָרישע ייִדישע ערטער און סתם⁴⁷
 שימחת⁴⁸, אויף וועלכע עס זענען זיך
 צונויפֿגעקומען אַ סך נישט ייִדישע צוהערערס

[סוף פֿון זײַט 1]

אַרגאַניזאַטאָרן האָבן פֿאַרבעטן אַקטיאָרן,
 פֿלייִזמרים³², שרייבער און אַקאַדעמיקער פֿון
 דער גאַנצער וועלט. פֿון ישראל³³ זענען
 געקומען רות³⁴ לעווין און אַבישי³⁵ פיש מיט
 דער קאַבאַרעט־פּראַגראַם „די בלויע קאַץ“
 און די ייִדישע שרייבער לעוו בערינסקי און
 מיכאל³⁶ פֿעלזענבאָום. פֿון קאַנאַדע איז
 געקומען דער מאַנטרעאַלער ייִדישער
 טעאַטער, פֿון אַמעריקע – די פֿלייִזמ־
 קאַפעליע „בריוו אָלד וואַרלד“, פֿון
 שטראַסבורג – אַ לאַנגיעריקער שותף³⁷ פֿון
 ראַקטעאַטער – דער ייִדישער אַקטיאָר
 רפֿאַל³⁸ גאַלדוואַסער. אַ דאַנק די אַלע
 זומערקורסן און מוזיק־וואַרשטאַטן³⁹ וואָס
 קומען פֿאַר אין פֿאַרשיידענע אייראָפּעיִשע
 שטעט, באַגעגענען זיך מוזיקאַנטן פֿון אַלע
 לענדער : פֿון דער טרעפֿונג פֿון ייִדישע פֿלייִ-

32. KLEZMORIM musiciens/musicians *sing*. KLEZMER 33. YISROEL Israël 34. RUS Ruth 35. AVISHA'Y 36. MIKHOEL 37. SHUTEF partenaire/partner 38. REFOEL 39. ateliers/workshops 40. Cologne 41. manifestations/events 42. conférences/lectures 43. exposition/exhibition 44. shmuel 45. aquarelles/water colors 46. MEGILE... poèmes d'Itsik Manger inspirés du Livre d'Esther/poems by Itsik Manger based on the Book of Esther 47. STAM simplement/just plain 48. SIMKHES célébrations 49. KO'LERLEY toutes sortes de/all sorts of 50. ... IKER surtout/mainly.

הערי הודיני¹

דער יידישער קונצן־מאַכער² און שפיאָן³

צונויפגעשטעלט דורך לייזער בורקאָ

צוואַנגהעמדלעך⁴. נישט זעלטן פֿלעגט עס פֿאַרקומען בשעת ער איז געהאַנגען אויף אַ שטריק אין דער לופֿטן, אָדער געווען אינגעטונקען⁵ אין וואַסער. זיין באַקאַנטסטער טריק האָט געהייסן די „כינעזישע פֿיניקונג־קאַמער“⁶, וווּ ער איז געהאַנגען מיטן קאָפּ אַראָפּ אין אַ שענקל⁷ געמאַכט פֿון גלאַז און שטאַל⁸, פֿול מיט וואַסער. ער האָט געדאַרפֿט איינהאַלטן דעם אַטעם איבער דריי מינוט. אין עטלעכע ביכער, אָנגעשריבן אין משך פֿון⁹ זיין קאַריערע, האָט הודיני דערקלערט, ווי אַזוי ער האָט געמאַכט זיינע קונצן. ער האָט אויפֿגעבונדן די שלעסער¹⁰ און האַנטקייטלעך אָדער מיט זיין פֿיזישן פּוּחֿ¹¹, אָדער מיט שוכבענדלעך¹², אָדער מיט אַ קליינעם באַהאַלטענעם¹³ שליסל, וואָס ער האָט געקענט אַראָפּשלינגען און נאָך אַ מאָל אַרויסברענגען. כדי זיך צו באַפֿרייען פֿון אַ צוואַנגהעמדל, האָט הודיני געדאַרפֿט זיך אויסלענקען¹⁴ די אַרעמס. אין די 20ער יאָרן האָט הודיני געאַרבעט קעגן דעם פּאָפּולערן ספּיריטואַליזם, קעגן די מעדיעס,

אַ נייע ביאָגראַפֿיע פֿון הערי הודיני שטעלט פֿאַר דעם לעגענדאַרן פּישוף־מאַכער¹⁵ ווי אַ שפיאָן, וואָס האָט געדינט אין די געהיימדנסטן¹⁶ פֿון ענגלאַנד און די פֿאַראייניקטע שטאַטן. כדי¹⁷ אָנצושרייבן דאָס געהיימע לעבן פֿון הודיני: דאָס שאַפֿן דעם ערשטן אַמעריקאַנער סופּערהעדל¹⁸, האָבן וויליאַם קאַלוש און לערי סלאַמאַן געשאַפֿן אַ דאַטע־באַזע¹⁹ פֿון איבער 700 000 זייטן. לויט²⁰ זיי, האָט הודיני געזאַמלט אינפֿאָרמאַציע וועגן די אַנאַרכיסטן און פֿאַרברעכער²¹, בשעת²² ער איז אַרומגעפֿאַרן און אויפֿגעטראָטן²³ אין אַמעריקע און אייראָפּע. הערי הודיני איז געבוירן געוואָרן אין בודאַפעשט אין 1874 אונטער נאָמען עריך ווייס. זיין טאַטע, שמואל־מאיר²⁴ ווייס, איז געווען אַ ראַבינער און האָט געבראַכט די משפּחה²⁵ קיין אַמעריקע אין 1878. זיי האָבן געוווינט אין אַפּלאַטאָן, וויסקאָנסין, און שפּעטער אין דער שטאַט ניו־יאָרק. יונגערהייט האָט עריך געאַרבעט ווי אַ לערן־ינגל ביי אַ שלאַסער²⁶ און איז אויפֿגעטראָטן [אין צירקן] ווי אַ טראַפּעז־קינסטלער. אין 1891 איז ער געוואָרן אַ פּראָפּעסיאָנעלער קונצן־מאַכער און האָט זיך אַ נאָמען געגעבן „הערי הודיני“ נאָכן פֿראַנצייזישן פּישוף־מאַכער זשאָן עזשען ראַבער־הודען²⁷. ביים אָנהייב האָט ער געהאַט ווייניק דערפֿאַלג²⁸, אַחוץ²⁹ דעם וואָס ער האָט אין 1893 זיך באַקענט מיט זיין ווייב, אַ קינסטלערין.

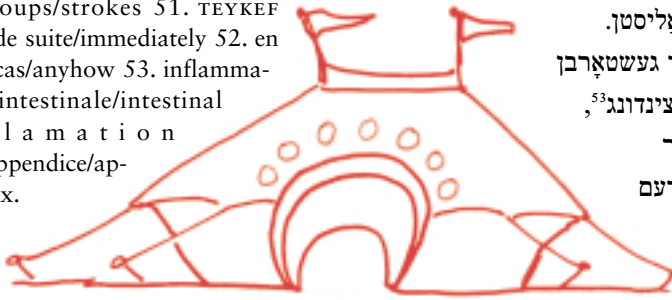
דעמאָלט האָט הודיני זיך פֿאַרנומען, דער עיקר³⁰, מיט קאַרטן־קונצן³¹ און זיך גערופֿן דער „קעניג פֿון קאַרטן“. דער דורכבראַך³² אין זיין קאַריערע געשעט דעמאָלט, ווען ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט טריקן³³ פֿאַרבונדן מיט „באַפֿרייען זיך“ פֿון עפעס – האַנטקייטלעך³⁴, קייטן³⁵, שטריק³⁶

1. Harry Houdini (1874-1926) 2. magicien, prestidigitateur/magician 3. espion/spy 4. KISHUF... magicien/magician 5. services secrets/intelligence service 6. KEDEY' afin de/in order to 7. William Kalush, Larry Sloman, *The Secret Life of Houdini: The Making of America's First Superhero*, Atria, 2006 8. base de données/data base 9. selon/according to 10. criminels/criminals 11. BESHU'S pendant que/while 12. se produisait sur scène/performed 13. SHMUEL-MEYER 14. MISHPOKHE famille/family 15. serrurier/locksmith 16. Jean-Eugène Robert-Houdin 17. succès/success 18. ARHU'TS à part/except 19. ... IKER principalement/especially 20. tours de cartes/card tricks 21. percée/breakthrough 22. tours/tricks 23. menottes/handcuffs 24. chaînes/chains 25. cordes/ropes 26. camisoles de force/straitjackets 27. immergé/immersed 28. chambre de torture/torture chamber 29. coffre/chest 30. acier/steel 31. ... MESHEKH ... au cours/during 32. serrures/locks 33. KOYKHE force/strength, plur. פּוּחֿות KOYKHES 34. lacets/shoelaces 35. caché/hidden 36. déboîter/dislocate

יאָר. אָבער ווי עס באַווייזט די נייע
ביאַגראַפֿיע, לעבט דער מיטאַס וועגן אים ביי
היינט.

37. TAYNEN soutiennent/maintain
38. NESHOMES âmes/souls 39. se déguiser/
disguise 40. dévoilé/revealed 41. discrédité/
discredited 42. KHAVER ami/friend
43. adepte/partisan 44. nié/denied 45. scène/
stage 46. ...KOYNE-SHEM... acquérir une
réputation/acquire a reputation 47. PIRSEM
publicité/publicity 48. représentation/per-
formance 49. EMES vérité/true
50. coups/strokes 51. TEYKEF
tout de suite/immediately 52. en
tout cas/anyhow 53. inflamma-
tion intestinale/intestinal
i n f l a m a t i o n
54. appendice/ap-
pendix.

אַרינגעקומען און האָט הוּדינין געפֿרעגט, צי
ס'איז אמת⁴⁹, אַז זיין בויך קען אויסהאַלטן די
שטאַרקסטע קלעפֿ⁵⁰. הוּדיני האָט
באַשטעטיקט, און ווייטהער האָט אים תּיכּף⁵¹
געגעבן עטלעכע שטאַרקע קלעפֿ, איידער
הוּדיני האָט זיך געקענט צוגרייטן. נאָך דעם
האַט דער בויך אים ווי געטאַן, און מיט אַ טאַג
שפעטער האָט מען הוּדינין געבראַכט אין
שפיטאַל. לויט קאַלוש און סלאָמאַן, איז דער
אַטאַק אויף הוּדינין פּלאַנירט געווען
צווישן די ספּיריטואַליסטן.
יעדנפֿאַלס⁵², איז ער געשטאַרבן
פֿון אַ געדערעם-אַנאַצינדונג⁵³,
צוליב אַ צעריסענער
בלינדער קישקע⁵⁴ דעם
31סטן אָקטאָבער
אין עלטער פֿון 52

וואָס טענה³⁷, אַז זיי קענען אויף אַ סעאַנס
צוריקברענגען די נשמות³⁸ פֿון
פֿאַרשטאַרבענע. ער פֿלעגט זיך פֿאַרשטעלן³⁹
און גיין אויף אַ סעאַנס צוזאַמען מיט אַ
זשורנאַליסט און מיט אַ פּאָליציאַנט. אַ דאַנק
זיין דערפֿאַרונג ווי אַ קונצן-מאַכער, האָט
הוּדיני אַנטפּלעקט⁴⁰ אַלע טריקן און געמאַכט
די מעדיוםס צו קליינגעלט⁴¹. אַזוי האָט ער
אָבער פֿאַרלוירן אַ חֵבֶר⁴², דעם שרייבער סער
אַרטור קאַנאַן-דויל, וואָס האָט אויסגעטראַכט
דעם באַרימטן דעטעקטיוו שערלאַק האַלמס.
קאַנאַן-דויל איז געווען אַ שטאַרקער
אַנהענגער⁴³ פֿון ספּיריטואַליזם, ער האָט נישט
בלויז אָפּגעלייקנט⁴⁴ הוּדיניס אַנטדעקונגען,
ער האָט אויך געהאַלטן, אַז הוּדיני אַליין
באַנוצט זיך מיט איבערנאַטירלעכע כּוחות
אויף דער בינע⁴⁵.

קאַלוש און סלאָמאַן שטעלן זיך פֿאַר אין
זייער בוך, אַז הוּדיני האָט מיטגעאַרבעט מיט
דער ענגלישער און אַמעריקאַנער פּאָליציי. זיי
האַבן געפֿונען באַמערקונגען וועגן הוּדיני אין
דעם טאַגבוך פֿונעם ענגלישן שפּיאַן-שעף
ווייאַם מעלוויל. ער האָט געהאַלפֿן הוּדינין
זיך קונה-שם זיין⁴⁶ אין אייראָפּע, ווען ער
האַט אַראַגאַניזירט אַ דעמאָנסטראַציע ביי
„סקאַטלאַנד יאַרד“, וווּ הוּדיני האָט זיך
באַפֿרייט פֿון די פּאָליצייִישע האַנטקייטלעך.
אַן ענלעכע דעמאָנסטראַציע איז פֿאַרגעקומען
אין שיקאַגאָ, וווּ הוּדיני האָט אויך באַקומען
הילף פֿון דער פּאָליציי. פֿאַר אַזאַ מין
פּירסום⁴⁷, טענהן קאַלוש און סלאָמאַן, האָט
הוּדיני באַצאַלט מיט זיין שפּיאַנירן פֿאַר זיי.
הוּדיני איז אויפֿגעטראַטן צום לעצטן מאָל אין
דעטרויט דעם 24סטן אָקטאָבער 1926. נאָך
דער פֿאַרשטעלונג⁴⁸ האָט ער זיך אָפּגערוט
אויף אַ סאָפּע בשעת מען האָט געמאַכט פֿון
אים אַ צייכענונג. דער אוניווערסיטעט-
סטודענט דזש. מייקל ווייטהער איז

צירק-גלאַסאַר

דער קונצן-מאַכער (ס/—)	magicien/magician
דער אַקראַבאַט (ן)	acrobate/acrobat
דער קלאַון/פּאַיאַץ/לץ [LETS]	clown
דער זשאַנגליר (ן)	jongleur/juggler
דער לייבן-צוימער (ס/—)	dompteur de lions/lion tamer
דער טרעסירער/דרעסירער (ס/—)	dresseur d'animaux/animal trainer
דער דראַטגייער/דראַטטענצער (ס/—)	funambule/tightrope walker
דער פֿייער-שלינגער (ס/—)	cracheur de feu/fire eater
דער שווערדשלינגער (ס/—)	avaleur de sabres/sword swallower
דער אַטלעט (ן)	athlète/athlete
דער געצעלט (ן)	chapiteau/tent
די אַרענע	piste/ring
דאָס קונצשטיק	tour de magie/magic trick
האַקוס-פּאַקוס	abracadabra/hocus pocus
דער טראַפּעז	trapèze/trapeze
די שפּרינגברעט	tremplin/springboard
דער קאַזשעליק (קאַזשעליקעס)	galipette/somersault
סאַלטאַ מאַרטאַלע	saut périlleux/aerial somersault
ווייזן קונצן	faire des tours de magie/do tricks

איך וויל אַבאַנירן דעם פֿאַרווערטס

אַבאַנעמענט-פּרייזן : פֿאַראייניקטע שטאַטן¹ : איין יאָר – 36 דאָלאַר, האַלב יאָר – 21 דאָלאַר
איבער דער וועלט : ים-פּאַסט² : איין יאָר – 40 דאָלאַר, האַלב יאָר – 25 דאָלאַר, לופּטפּאַסט³ : איין יאָר – 97 דאָלאַר

נאָמען : .....
אַדרעס : .....
.....
.....

מיין ריזע אין פוילן

פון פאני באַרבאַרע

ניין טעג און 1 500 קילאָמעטער און קיין שום סימן¹ פֿון אַ ייִדיש לעבן. פוילן, אַ וועלט אָן ייִדן.

ווי נאָר² מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט, האָבן מיר געמוזט זוכן ווי מיט ליכט³ דאָ אַ שטיקל וואַנט פֿון אַ רענעסאַנס־שול, דאָ אַ פֿאַרשטעלטע מיקווה⁴, דאָרט אַ פֿאַרלאָזטן⁵ אַלטן בית־עולם⁶, אַ מאָל בלויז אַן אויפֿשריפֿט⁷ אויף ייִדיש אָדער דעם אויסגעהוילטן אָפּדרוק⁸ פֿון אַ מזוזה⁹.

ווי אזוי האָט מען געקענט אָפּמעקן¹⁰ 800 יאָר פֿון אַ ציוויליזאַציע? דעם ענטפֿער האָבן מיר געפֿונען אין וואַרשע, אין קראָקע, אין אוישוויץ. די דאָקומענטאַר־פֿילמען, פֿאָטאָ־אויסשטעלונגען, באַראַקן, סעלעקציע־ראַמפעס, צעשטערטע גאָז־קאַמערן¹¹ האָבן אונדז געווירן – נאָר צי האָבן

אַ שול אין קראָקע © Fanny Barbaray

אַ בילד קומט מיר כּסדר²⁸ פֿאַר די אויגן : דאָס נאַיווע בילד אויף דער וואַנט פֿון סאַלאָן אין דעם קליינעם האַטעל אין קוזמיר²⁹. אויפֿן בילד שטייען און שמועסן צוויי אַלטע ייִדן אין יום־טובֿדיקע³⁰ קליידער אין מיטן קוזמירער מאַרקפּלאַץ. אין אַן אַנדער שטעטל וואָלט מיין זיידע געשטאַנען מיט זיי. איך בין ווייטער געפֿאַרן פֿון וואַרשע ביז לובלין, זאַמאַשטש, בילגאָריי, לעזשינסק, לאַנצוט, ריישע, טאַרנאָוו, קראָקע, לאַדזש³¹. אומעטום ביי די ווענט פֿון די פֿאַרלאָזטע שולן, אין די אַלייעס פֿון די בית־עולםס, פֿאַרפֿלייצטע³² מיט ווילדגראַז³³, אויף די פּוסטע פּלעצער האָבן איך אַרויסגערופֿן³⁴ דעם אַנדענק פֿון י. ל. פּרץ³⁵, די ברידער זינגער³⁶, מרדכי³⁷ געברירטיג, משה³⁸ בראַדערזאָן, אסט־רחל³⁹ קאַמינסקאַ, און אזוי פֿיל שאַטנס אָן אַ נאָמען. די אַלע העלדן פֿון אַ פֿאַרשווונדענער וועלט. אויפֿן אַנדענקוועג האָבן איך אויך באַגעגנט אַנדערע וואַנדערערס פֿאַרבלאָנדזשעטע⁴⁰ ווי איך אַליין אין אַן ערגעצלאַנד⁴¹ און אויך גרופּעס יונגוואַרג⁴², אָפּשפּראַצן⁴³ פֿון פּליטים⁴⁴ צעזיטע⁴⁵ איבער דער גאַנצער וועלט. זיי זענען געקומען פֿון אויסטראַליע, דרום־אַפֿריקע, אַמעריקע, ישראל⁴⁷, און זייערע טענץ, זייערע געזאַנגען, זייערע תּפֿילות⁴⁸ און די קראַפֿט⁴⁹ פֿון זייער יוגנט האָבן אויפֿגעוועקט אויף אַ וויילע די אַלטע פֿאַרשלאָפֿענע שטיינער. אַ האַפֿענונג האָט מיך פֿאַרפֿלייצט : מיר זענען דאָ !

רענעסאַנס־שול אין זאַמאַשטש © Fanny Barbaray

מיר דאָס טאַקע געדאַרפֿט פּדי¹² זיך איבערצוצייגן¹³ – די געפֿערלעכע ווירקזאַמקייט¹⁴ פֿון דער נאַצי־שער אַרגאַניזאַציע, מיט דער הילף פֿון, צום באַדויערן¹⁵, אַ סך פּאַלאַקן. פוילן איז פּטור געוואָרן¹⁶ פֿון אירע ייִדן. פֿונדעסטוועגן¹⁷ האָבן קריסטן און ייִדן אין משך פֿון¹⁸ 800 יאָר געלעבט באַנאַנד¹⁹ אויף דער זעלבער ערד. זיי האָבן איבערגעלעבט די זעלבע אַרעמקייט, טייל מאָל אַפֿילו²⁰ אָפּגעטריבן צוזאַמען דעם אַרייַנדרינגער²¹. די פּוילישע געשיכטע, עקאָנאָמיע און קולטור קען מען ניט אָפּשיידן פֿון דער געשיכטע פֿון די ייִדן. מע דאַרף נאָר זען די שולן אויפֿגעבויעט אין סאַמע צענטער פֿון די שטעטלעך און די ריזיקע בית־עולםס, צו פֿאַרשטיין דאָס חשיבות²² פֿון ייִדן אין פוילן פֿאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה²³. ווייל איך בין געקומען אין פוילן אויסצוזוכן מיניע שרשים²⁴, בין איך געגאַנגען אויף די טריט פֿון מיניע אַבֿות²⁵ און האָבן זיך געמאַלט²⁶ די אַלע אַמאָליקע ייִדן ווי זיי שמועסן, לאַכן, וויינען, בקיצור²⁷ – לעבן.

דער ייִדישער טעם־טעם
אַ פּעריאָדיש בלעטל פֿאַר ייִדיש־לערנערס

דער ייִדישער טעם־טעם איז אַ פּובליקאַציע פֿון דעם פּאַריזער ייִדיש־צענטער – מעדעם־ביבליאָטעק

אין דעם נומער האָבן מיטגעאַרבעט זשיל, יצחק, מאָרי, מאָרינאַ, נאַטאַליאַ, עוולין, רובי.

DER YIDISHER TAMTAM
Maison de la culture yiddish
Bibliothèque Medem
18, passage Saint-Pierre Amelot
75011 Paris
Tél. : 01 47 00 14 00
Fax : 01 47 00 14 47
tamtam@yiddishweb.com

מע קען אויך לייענען דעם ייִדישן טעם־טעם אויפֿן אינטערנעץ : www.yiddishweb.com

1. SIMEN signe/sign 2. partout où/wherever 3. désespérément/high and low 4. ... MIKVE bain rituel enfoui/blocked up ritual bath 5. abandonné/abandoned 6. BEYS-OYLEM cimetière (juif)/(Jewish) cemetery 7. inscription 8. marque en creux/hollowed out mark 9. MEZUZE mezuzah 10. effacer/erase 11. chambres à gaz détruites/demolished gas chambers 12. KEDE'y afin de/in order to 13. se persuader/convince ourselves 14. efficacité/efficiency 15. malheureusement/unfortunately 16. POTER ... s'est débarrassé/got rid of 17. néanmoins/nevertheless 18. pendant/for 19. côte à côte/side by side 20. AFILE même/even 21. envahisseur/invader 22. khshives importance 23. MILKHOME guerre/war 24. SHROSHIM racines/roots *sing.* שורש SHOYRESH 25. OVES ancêtres/ancestors 26. imaginé/imagined 27. BEKITSER bref/in short 28. KESEYDER constamment/constantly 29. Kazimierz Dolny 30. YO'NTEVDIKE de fête/holiday 31. Lublin, Zamosc, Bilgoraj, Lezajsk, Lancut, Rzeszow, Tarnow, Krakow, Lodz 32. envahis/overgrown 33. mauvaises herbes/weeds 34. évoqué/evoked 35. PERETS 36. I.J. Singer et/and I.B. Singer 37. MORDKHE 38. MOYSHE 39. ESTER-ROKHL 40. égarés/lost 41. *ici* pays de nulle part/*here* nowhere land 42. jeunes gens/young people 43. rejets/progeny 44. PLEYTIM réfugiés/refugees 45. éparpillés/scattered 46. DOREM du Sud/South 47. YISROEL 48. TFILES prières/prayers 49. force/strength.